

לפני שמלאו להם שנים עשרה שנה ויום אחד, ונשאת —

בית שמאי אומרים: נותנין לה ארבעה לילות לשמש, על אף שממשיכה לראות דם, כיון שבמשך ארבעת הלילות הראשונים יש לתלות שעדיין לא התרפאה המכה, והדם הוא דם בתולים, ולא דם נדה הבא מן הרחם.

ובית הלל אומרים: מותר להמשיך ולשמש עמה [כיון שהיא קטנה שלא הגיע זמנה לראות] ואפשר לתלות את הדם בדם בתולים — **עד שתהיה תרפא המכה.**

והיינו, עד שתהיה פעם אחת שתשמש בה ולא תראה בה דם, שאז יש הוכחה שהתרפאה המכה, ולכן הדם שתראה כבעילה לאחר מכן הוא דם נדה.

ופרק הזמן השני שנחלקו בו בית שמאי ובית הלל הוא:

הגיע זמנה לראות, שהיא בגיל הנערות, שראוי לה לראות בו דם נדות, אך עדיין לא ראתה דם נדה בהיותה בבית אביה, **ונשאת —**

בית שמאי אומרים: נותנין לה את כל הלילה הראשון, וכל דם שתראה בכל בעילותיה בלילה הזה יש לתלות אותו בדם בתולים, ותו לא!

ואילו **בית הלל אומרים:** יש להחשיב את דמה כדם בתולים, **עד מוצאי שבת,** ועד בכלל.

ונמצא, שיכולה היא לשמש למרות שהיא רואה דם, החל מאור ליום חמישי ועד למוצאי שבת — **ארבעה לילות.**

ומוכיח רב חסדא: **מאי לאו,** האם אין כונת ב-1 המשנה לומר, שנותנים לה ארבעה לילות, שהם כוללים את ליל שבת, **דאי לא בעל בעילה** גמורה אור ליום חמישי ואור ליום ששי, אלא רק הערה בה, שעשה בה תחילת ביאה [והדם שהוא מוציא, הוא דם בתולים בכל העראותיו] — **מצי בעיל אפילו בשבת!**

ובאה המשנה להתיר את הבעילה אפילו בשבת.

ואם כן, תיקשי מכאן לסוברים שאסור לבעול בתחילה בשבת.

אמר רבא: לא זו היא כוונת המשנה. אלא משמעותה היא, שנותנים לה פרק זמן הנמשך ארבעה לילות מהנישואין, **לבר משבת,** חוץ מליל שבת, שאסור לו לבעול.

אמר ליה אביי: והא "עד מוצאי שבת — ארבעה לילות" קתני! ומשמע שבכל לילה מארבעת הלילות מותר לו לבעול אותה, ואפילו בליל שבת.

אלא אמר רבא, כדי לתרץ את קושיית רב חסדא:

משנה זאת מדברת **כשבעל** אותה בעילה גמורה בימות החול לפני שבת, ואז אין הוא נחשב כמי שבעל "בתחילה בשבת".

וכל חידושה של המשנה הוא רק לענין טהרת הדם, שבמשך ארבעה לילות נחשב הדם לדם בתולים טהור, ואינה נאסרת מחמתו לבעלה כדם נדה.

ופרכינן: **אי,** אם מדברת המשנה **כשבעל** בעילה גמורה לפני השבת — **מאי קא**

סוברים שאסור לבעול בתחילה בשבת, מהא דתנן במסכת ברכות [טז א]:

חתן, פטור מקריית שמע לילה הראשון, וכך במשך ארבעה לילות, עד מוצאי שבת – אם לא עשה מעשה.

ומדייק רב יוסף: **מאי לאו**, האם לא מדברת המשנה שפוטרת את החתן מקריאת שמע אפילו בליל שבת, אם עדיין לא עשה בה מעשה, **משום דטריד** החתן בקיום מצוה, **דבעי למיבעל** בעילת מצוה, והעוסק במצוה פטור הוא מלעשות מצוה אחרת!

ומוכח שגם בליל שבת מותר לו לבעול בתחילה, גם אם לא בעל קודם לכן בעילה גמורה.

אמר ליה אביי לרב יוסף: **לא** משום שהוא טרוד בקיום מצוה פטרה אותו המשנה מקריאת שמע. אלא **משום דטריד**, מצטער הוא על כך **דלא מצי בעיל** עתה בליל שבת,

משמע לן התנא במשנה זאת באומרו "עד מוצאי שבת"? והרי היה לו לתנא לומר "נותנים לה ארבעה לילות", ותו לא.

ומשינן: **קא משמע לן** התנא **דשרי**, שמותר לו **למיבעל בשבת**, על אף שגם לאחר הבעילה הגמורה שבעל בימות החול עדיין קיימת אפשרות של חבלה בהוצאת דם.

אך אין הוא צריך לחוש לכך – **כדשמואל**.

דאמר שמואל: פירצה דחוקה בתוך גדר אבנים, **מותר ליכנס בה בשבת, ואף על פי שמשיר צרורות** של עפר ואבנים מהכותל, ואין לו לחוש משום תיקון הכותל או משום סתירתו.⁽¹⁾

והוא הדין שמותר לו לבעול ואין לו לחוש לספק שמא עדיין יש אפשרות שיוציא ממנה דם בבעילתו.

מתיב רב יוסף ממשנה אחרת, לשיטת

הנכנס אינו יכול לדעת שאכן כך יקרה בודאי. וכמו כן בבעול בתולה בשבת אחרי שכבר נבעלה בימות החול, יתכן והיא במצב שודאי ייצא ממנה דם אם יבעלנה, אלא שהבעל אינו יכול לדעת מהו מצבה.

והספק הזה כשלעצמו הוא גדר של "דבר שאינו מתכוין". וכך מורה לשון רש"י "והאי נמי דלמא מחבל פורתא, ומספיקא לא אסרינן ליה".

ובענין זה של "פסיק רישיה לשעבר" עיין בביאור הלכה סימן שט"ז בענין שיטת הט"ז בסגירת קופסת הסוכר בשבת כשאנו יודע אם יש בה זבובים, ובחידושי רבי שמואל סימן ז בהרחבה.

1. בגמרא לא מתבאר מה הוא חידושו של שמואל, ומהו הדימוי אליו בענין בעילה בשבת – האם הוא דוגמא נוספת של דבר שאינו מתכוין ותו לא [וכך הביאו הרמב"ם בפרק א מהלכות שבת הלכה ה], וכל הדימוי לדברי שמואל הוא בין כניסה לפירצה דחוקה בכותל, לבעילה של בתולה שגם שם הפתח דחוק. או שמא חידש שמואל שיש היתר גם בדבר המוגדר בלשון האחרונים כ"פסיק רישיה לשעבר".

והיינו, דבר שיתכן והוא מוגדר עתה פסיק רישיה, אלא שלאדם העושה אותו אין ידיעה שמעשה זה הוא "פסיק רישיה". כי הנכנס בפירצה דחוקה, יתכן והכותל הוא במצב כזה שכל הנכנס בו ישיר ממנו צרורות, אלא שהאדם

ומוכיחה הגמרא [במסכת ברכות יא א, ובמסכת סוכה כה ב], מכך שיחזקאל הצטווה בציווי מיוחד להניח תפילין באבלו — ששאר אבלים אינם מניחים תפילין.⁽²⁾

אלא, אמר רבא: אין לתרץ שחתן פטור בשבת מקריאת שמע משום שהוא טרוד בצערו על שאינו יכול לבעול בשבת, כי טירדה שאינה בדבר קיום מצוה אינה פוטרת מקיום מצוה.

ובהכרח שחתן פטור בליל שבת מקריאת שמע הוא משום טרדתו במצוה של בעילת מצוה.

וזה שאסר לבעול בתחילה בשבת, אין קושיה עליו מהמשנה הזאת, היות ולדבריו בעילת מצוה בשבת — מחלוקת **תנאי היא** אם היא מותרת או אסורה.

והוא סובר כדעת התנא האוסר, בעוד המשנה הזאת היא לשיטת התנא המתיר.

דתנא חדא: אם לא עשה החתן מעשה בלילה הראשון, אור ליום חמישי — פטור הוא מקריאת שמע **אף בלילה השני**, אור ליום ששי.

משום האיסור לבעול בתחילה בשבת, ומחמת היותו טרוד בצערו הוא פטור מקריאת שמע.

אמר ליה רבא לאביי: וכי משום טירדה של צער הוא פטור מקריאת שמע? **אלא מעתה**, לדברך, מי שטבעה ספינתו בים, והרי הוא טרוד בצערו על אבדן ממונו — האם הכי נמי דפטור הוא מלקרות קריאת שמע משום שהוא טרוד בצערו?!

וכי תימא, הכי נמי, שכל טירדה של צער פוטרת אותו מקריאת שמע.

אי אפשר לומר כך. כי —

והאמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אבל, למרות שהוא טרוד בצערו, חייב הוא בקיום כל המצוות האמורות בתורה, הוין מן הנחת התפילין, שהוא פטור מן הנחתן, היות שנאמר בהן [יחזקאל כד] "פאר"!

שאמר הקב"ה ליחזקאל "בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה. ולא תספוד ולא תבכה, ולא תבא דמעך. האנק דום, מתים. אבל לא תעשה. פארך חבוש עליך".

והתוס' כאן, ובמסכת ברכות יא א, מבארים שצריך את טעמו של רש"י, כתוספת ללימוד מיחזקאל הנביא, כדי שלא נלמד מתפילין לשאר המצוות, לפטור את האבל מקיומן. או כדי שלא נלמד לפטור את האבל מתפילין בשאר ימי האבלות, מלבד היום הראשון, כי מהלימוד מיחזקאל הנביא יש ללמוד שכל שבעת ימי האבלות אין להניח תפילין, ואילו הטעם שנתן רש"י, שאבל מעולל בעפר קרנו, אינו שייך אלא ביום הראשון, שאז הוא שם עפר על ראשו.

2. רש"י כאן מבאר שאין לאבל להניח תפילין משום שהכתוב בספר יחזקאל קרא לתפילין "פאר", ואילו אבל "מעולל בעפר קרנו", ואין זה פאר לתפילין אם יניחם האבל. וכן כתב רש"י במסכת ברכות יא א.

ואילו במסכת סוכה כה א כתב רש"י כי אבל "לאו בר פאר הוא", וכאשר הוא מניח תפילין הם פאר לו, ובשעה שהאבל מתפאר הוא מראה בעצמו שאינו אבל. והיינו, שדין זה הוא מהלכות ניהוג אבלות.

ואם לא עשה מעשה בשני, אור ליום ששי
— פטור הוא מקריאת שמע אף בלילה
השלישי, שהוא ליל שבת.

ופטורו הוא משום שהוא טרוד במצות
בעילת מצוה, וזו היא גם שיטת התנא
במשנה במסכת ברכות, הפוטרת את החתן
מקריאת שמע גם בשבת.

ותניא אידך: לילה ראשון ושני — פטור
הוא מקריאת שמע. אבל בלילה השלישי,
שהוא ליל שבת — חייב הוא בקריית שמע.

משום שלדעת תנא זה אין בועלים בתחילה
בשבת, ואין הוא טרוד אז בבעילת מצוה.

אלא מעתה, יש להסביר את שיטת אביי.
שהרי הוא העמיד אפילו את המשנה במסכת
ברכות הפוטרת חתן מקריאת שמע בשבת,
שהיא סוברת שחתן אינו יכול לבעול
בתחילה בשבת. וכל פטורו הוא רק משום
צער על שאינו יכול לבעול בשבת —

ואם כן, כיצד הוא יסביר את מחלוקת
התנאים אם קורא החתן קריאת שמע
בשבת?

שהרי לכאורה מוכח שמחלוקתם היא אם
מותר לבעול בשבת אם לא, והפטורו
מקריאת שמע בשבת, טעמו הוא משום
שמותר לבעול בתחילה בשבת, ולכן הוא
פטור מדין טרוד בדבר מצוה. ואילו
המחייבו בקריאת שמע סבור שאי אפשר
לבעול בתחילה בשבת.

ואביי סבר —

התם נמי, שני התנאים החולקים אם קורא
החתן קריאת שמע בשבת, לא בשאלה אם

בועל בתחילה בשבת נחלקו, כי לדברי הכל
אינו בועל.

אלא בטירדא של צער על אי אפשרות קיום
מצוה פליגי.

שהמחייבו בקריאת שמע סבור שרק טירדה
במצוה פוטרת, ולא טירדה על אי אפשרות
לקיים מצוה.

ואילו הפוטרו סבור, שגם טירדה וצער על
אי אפשרות קיום מצוה, פוטר מקריאת
שמע.

ואין זה דומה לצער של רשות, שאינו פוטר
מקריאת שמע.

וממשיכה הגמרא לבאר את דברי רבא,
הסובר ששתי הברייתות הנחלקות אם קורא
החתן קריאת שמע בשבת, הן מחלוקת
תנאים בשאלה אם מותר לבעול בתחילה
בשבת —

והני תנאי של שתי הברייתות, שנחלקו
בדבר קריאת שמע של חתן בשבת, ולדברי
רבא היא המחלוקת בהיתר הבעילה בתחילה
בשבת — כי הני תנאי!

דהיינו, מחלוקתם היא כמו מחלוקת התנאים
שמצינו בכרייתא דלהלן:

דתניא: הכונס את הבתולה — לא יבעול
בתחלה בשבת.

וחכמים מתירין.

והוינן בה: מאן "חכמים"?

אמר רבה: רבי שמעון היא, דאמר "דבר

שאינ מתכוין — מותר".

אמר ליה אביי: והא מודה רבי שמעון, בפסיק רישיה ולא ימות! וכאן זה "פסיק רישיה" שיחבול בה.

אמר ליה רבה: הברייתא הזאת היא לא כהללו בבליים, כמו אנשי בבל שאין בקיאיין לבעול בעילה בהטייה הצידה, שהיא בעילה קלה, שאינה מוציאה דם, היות ואינה מגיעה כלל למקום הבתולים.

אלא יש אנשים הבקיאיין בהטייה, ואין בכך "פסיק רישיה" שייצא הדם.

ותמה אביי: אם כן, שיש הבקיאים בבעילה בהטייה, שהיא בעילה קלה, שאינה מגיעה למקום הבתולים — טורד של בעילת מצוה, שבגללו פטור החתן מקריאת שמע — למה?! והרי כל הטורד הוא רק בבעילה גמורה, המשירה את הבתולים!

אמר לו רבה: הטורד הוא למי שאינו בקי בהטייה.

ותמה על כך אביי: אם כן, שיסוד ההיתר לבעול בתחילה בשבת הוא משום הבקיאים בהטייה, יאמרו חכמים: מי שהוא בקי בהטייה מותר לו לבעול בתחילה בשבת, ומי שאינו בקי בהטייה אסור לו לבעול, כי לגביו נחשבת הוצאת הדם "פסיק רישיה".

אמר לו רבה: רוב בני אדם, בקיאיין הן בהטייה, ולכן מן הסתם אין "פסיק רישיה" שתהיה הוצאת דם בבעילתו.

אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי: אלא מעתה, שהשמיענו רבה שבני אדם בקיאים הם בהטייה, ויכולים לבעול בלי להוציא דם — שושבינין [שהיו מעמידים עד אחד

לחתן ועד אחד לכלה כדי לבקר אחריהם שלא ינהגו בה רמאות בענין טענת הבתולים] — למה?!

מה תועלת יש בהעמדתם, אחרי שהוא יכול לבעול בהטייה, ולהמנע להוציא דם, ואם כן, אין שום ראייה מאי מציאת הדם שהיא איננה בתולה?

וכמו כן, מפה שהיו נוהגים לפרוס תחתם בשעת בעילת מצוה כדי לבדוק אם היא בתולה על ידי המצאות הדם על המפה — למה?!

והרי גם אם לא ימצא הדם אין זו ראייה שהיא אינה בתולה, כי שמא בעל בהטייה!

אמר ליה אביי: התם, מעמידים שושבינין ומפה כי שמא יבעול החתן בעילה גמורה, שלא בהטייה, ויראה דם, ויאבד אותו בידים כדי להעליל עליה שאינה בתולה, וכדי למנוע זאת מעמידים שושבינים ופורסים מפה. ואם יבעול בהטייה, ולכן לא ימצא דם, תוכל האשה לטעון שעדיין היא בתולה, לפי שבעל אותה בהטייה.

מתיב רבי אמי ממשנה נוספת על שיטת הסוברים שאסור לבעול בתחילה בשבת, שכך שנינו במשנה במסכת עדיות [פרק ב משנה ה]:

המפיים, הלוחץ על מקום מוגלה בגוף האדם, ופותח בכך מורסא [מקום מלא מוגלה בגוף האדם] בשבת —

אם התכוין בלחצו לפתוח את המוגלה כדי לעשות לה פה, שיהיה פתוח זה פתוח יפה גם בהמשך, הרי זה חייב משום עשיית פתח, שהיא מלאכת "בונה".

והניח רבי אמי, שהוצאת הליחה שבמורסא דומה היא להוצאת דם בתולים, שגם הוא מפקד פקיד, וכשם שמותרת הוצאת ליחת המורסה, כך גם מותרת הוצאת הדם שבבעילת בתולה, ותיקשי לדעת הסובר שאסור לבעול בתחילה בשבת.

ואם כל כונתו בפתחת המורסא היא רק כדי להוציא ממנה ליחה –

א-1 פטור! (3)

וקיימא לן שאין זה פטור גרידא, אלא היתר לכתחילה [שבת ג א].

בלבד?!
וביאר הגר"ח בספרו על הרמב"ם שמפיס מורסא הוא דבר שאינו מתכוין לעשיית הפתח, אלא שהוא פסיק רישיה, שהרי הוא עושה פתח. וסבר הרמב"ם כשיטת הערוך שפסיק רישיה שלא ניחא ליה אין איסור בעשייתה. ודברי הגמרא האומרת שמפיס מורסא היא "מלאכה שאינה צריכה לגופה" הם רק לדברי רב, הסובר שדבר שאינו מתכוין אסור, ולפיו בפסיק רישיה דלא ניחא ליה במלאכת שבת יש לחייב משום מלאכה שאינה צריכה לגופה, אך הרמב"ם פסק כשמואל שדבר שאינו מתכוין מותר, ומצד פסיק רישיה, הרי זה פסיק רישיה דלא ניחא ליה. ונמצא שנחלקו רבותינו, הגרע"א והגר"ח, במי שעושה פתח במורסא כדי להוציא ממנה ליחה בלבד, האם אפשר להגדירו כ"אינו מתכוין".

ולעיל התבאר שיש שני הסברים בהגדרת "דבר שאינו מתכוין", האם הוא חסרון בכונה או חסרון בהתייחסות המעשה השני אל האדם העושה אותו.

וכאן נראה שיש מחלוקת בין הגרע"א והגר"ח בהסבר שלישי – האם דבר שאינו מתכוין מגדיר את המעשה כאילו אינו מלאכה כלל. והיינו, שהפתח פתח במורסא ואינו מתכוין לעשות פתח העשוי להכניס אויר ולהוציא ליחה, אלא רק להוצאת הליחה, אינו נחשב כמלאכת עשיית הפתח, ולכן סוברים התוס', וכך סובר גם הגר"ח שאם אינו מתכוין למלאכה היא אינה מלאכה כלל [לפי רבי שמעון

3. מפיס מורסא – אם עושה את הפתח כדי להוציא ממנה ליחה אינו חייב. וביארו התוס' שהפטור הוא מצד דבר שאינו מתכוין, שאינו מכוין שיהיה פתח זה להכניס ולהוציא.

והקשה רע"א [בדרוש וחידוש] הרי המלאכה היא עצם עשיית הפתח, ולזה הוא מתכוין, ומה אכפת לנו בכך שאינו מכוין לפתח שיהיה עשוי להכניס ולהוציא, והרי הוא מכוין למעשה המלאכה, ועושה פתח שיהיה ראוי להכניס אויר ולהוציא ליחה, ומה בכך שאינו מכוין להכנסת האויר.

והגמרא במסכת שבת קז ב מביאה את דין מפיס מורסא שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, שעושה פתח אך אינו צריך לו כפתח, שלא צריך שיהיה עשוי להכניס אויר אלא רק להוציא ליחה. ופתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח, ובכך הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה.

והמשנה למלך הקשה מגמרא זו, הסוברת שמפיס מורסא היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, על הרמב"ם שפסק [בפרק י מהלכות שבת הלכה יז] שהמפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאים עושים, שהם מתכוונים ברפואה להרחיב פי המכה, הרי זה חייב משום מכה בפטיש, שזו היא מלאכת הרופא. ואם הפיסה להוציא ממנה הליחה שבה, הרי זה מותר.

והרי הרמב"ם פסק שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, ומדוע הוא פסק להתיר את הוצאת המורסא כשכונתו להוציא את הליחה